

Conditioneren .

1 Het geloof in de maakbaarheid van de hond

Tekst: Elian Hattinga van 't Sant

Conditioneren. Het lijkt een synoniem geworden voor 'je hond iets leren' of 'je hond trainen'. Je conditioneert hem om te gaan zitten, om te komen als je hem roept, om niet op je schoenen te kauwen, om een bal te halen, om niet razendsnel uit de auto te springen als je het portier opendoet.

Programmeren

Conditioneren. Het woord geeft ons het gevoel dat we aan de touwtjes trekken, dat we een hond kunnen plooiën in de richting die we willen als we de principes van operante conditionering maar goed toepassen. Het maakt dat tal van trainers meewarig hun schouders ophalen over eigenaren die hun hond 'verprutsen' omdat ze niet op het juiste moment het gewenste gedrag belonen. Het zorgt ervoor dat tal van hondeneigenaren gefrustreerd rondlopen omdat het hun niet lukt hun hond te laten doen wat ze willen, terwijl ze toch alles 'goed' doen. Het heeft tot gevolg dat sommige bazen zich schuldig voelen omdat ze denken dat hun hond door hun 'schuld' een probleemhond is geworden. De oorsprong van de overtuiging van veel trainers en hondeneigenaren dat je een hond als het ware kunt 'programmeren' om het gewenste gedrag te vertonen - dat het gedrag van de hond maakbaar is - ligt in de eerste helft van de 20ste eeuw.

Speekselproductie

In Rusland raakte wetenschapper Ivan Pavlov (1849-1936) gefascineerd door het fenomeen dat honden al gingen kwijlen voordat ze daadwerkelijk eten kregen. Pavlov, een fysioloog, was bezig met een groot onderzoek naar de fysiologie van de spijsvertering - waarvoor hij in 1904 de Nobelprijs zou krijgen. Daarbij mat hij bij proefhonden de speekselproductie tijdens het eten van verschillende soorten voer. Om te kijken wat het mechanisme achter de 'psychische secretie' van de speekselklieren was, sloeg Pavlov aan het experimenteren met het toedienen van allerlei visuele en auditieve prikkels - waaronder het laten horen van de fameuze bel - voordat de honden daadwerkelijk hun eten kregen. Hij kon daardoor aantonen dat het kwijlen niet een algemeen verschijnsel was, maar een 'geconditioneerde reflex'. Meer onderzoek volgde en Pavlov's ontdekking groeide uit tot een van de twee pijlers van de associatieve leertheorie, de klassieke conditionering.

Associatie

Daarbij legt een mens of dier een verband tussen een neutrale - op zich niets voor hem betekende prikkel en een ongeconditioneerde prikkel – een prikkel die een automatische reactie geeft. Wanneer de associatie is gemaakt, bijvoorbeeld doordat de neutrale prikkel een aantal keren binnen een seconde gevolgd is door de ongeconditioneerde prikkel, dan roept de neutrale prikkel dezelfde reactie op als de ongeconditioneerde prikkel. De neutrale prikkel is daarmee een geconditioneerde prikkel geworden: hij heeft door een associatief leerproces dezelfde betekenis gekregen.

Bij het aanleren van de clicker wordt bijvoorbeeld gebruik gemaakt van het principe van klassieke conditionering, door na de click gelijk iets lekkers aan de hond te geven. Na verloop

van tijd reageert de hond dus bij het horen van de click met “Ha, lekkers!” ook als hij helemaal geen lekkers krijgt. Evenzo reageren honden die met een stroomband zijn getraind waarbij aan de elektrische schok een geluid of trilling is voorafgegaan, met “Au!” als ze zonder schok het geluid horen of de trilling voelen.

Puzzle box

In dezelfde tijd, begin 20ste eeuw, vroeg de Amerikaanse psycholoog Edward Thorndike (1874-1949) zich af of dieren konden leren door imitatie of observatie. Ook hij sloeg aan het experimenteren om hier een antwoord op te krijgen. Een van zijn experimenten betrof de zogenaamde ‘*puzzle box*’, een soort kooi met ontsnappingsmogelijkheden, waarin hij een kat stopte. Thorndike zag dat katten die de kooi konden openmaken door van alles te proberen (*trial and error*) er bij volgende keren steeds sneller in slaagden om zich te bevrijden. In zijn dissertatie uit 1911 “*Animal Intelligence: An Experimental Study of the Associative Processes in Animals*”, formuleerde hij een basisprincipe dat hij de *Law of Effect* noemde. Hij stelde dat een dier bepaalde gedrag vaker zou gaan vertonen als hij er succes mee had en minder vaak als hij er geen succes mee had.

De theorieën van Thorndike werden verder uitgewerkt door de Amerikaanse psycholoog Burrhus Frederic Skinner (1904-1990). Hij verfijnde de experimenten, waarvoor hij vooral ratten en duiven gebruikte, en bouwde de *Law of Effect* uit tot een systeem, dat hij operante conditionering noemde. Iets dat je zou kunnen vertalen met “al doende leert men”. Daarbij nuanceerde hij Thorndikes wet door terecht te stellen dat alleen de káns toenam dat een bepaald gedrag zou worden herhaald of af zou nemen.

Radicaal behaviorisme

De experimenten en theorieën van Pavlov, Thorndike en Skinner deden bij wetenschappers en het grote publiek de opvatting groeien dat er bij dieren geen vreselijk intelligente of bewust verlopende denkprocessen nodig waren om iets te leren of te doen. Bij Pavlov ging het om reflexmatig, automatisch gedrag. Thorndike, die zich duidelijk ergerde aan de hogere cognitieve vaardigheden die in zijn tijd aan dieren werden toegeschreven, zag in de geleidelijke leercurves waarmee dieren leerden het bewijs van het tegendeel, ook al had hij bewondering voor het associatieve vermogen van dieren. Skinner vormde een wetenschapsfilosofische visie op gedrag, radicaal behaviorisme genaamd, die stelt dat je gedrag alleen kunt verklaren vanuit de invloed die de omgeving op een dier uitoefent. Skinner stelde dat wat je niet kunt zien, je ook niet kunt weten. Het onzichtbare innerlijk leven (redematies, herinneringen, motivaties, emoties, gevoelens) waren voor hem dan ook niet van belang voor de verklaring van gedrag. Het had dus ook geen zin om je daarin te verdiepen of om het te bestuderen.

Toon gezet

Hiermee was van de verschillende kanten de toon gezet voor de visie dat een dier een soort willoos, emotioneel, automatisch en – uitsluitend- onbewust handelend wezen is, dat naar believen vorm gegeven kan worden. Ook wat betreft mensen ontstond er in de jaren '50 en '60 een rotsvast vertrouwen in de maakbaarheid van mens en samenleving, dat ook zijn duistere kanten kreeg met de pogingen om mensen te ‘hersenspoelen’. Hoewel allerlei onderzoek op het gebied van operante en klassieke conditionering uitwees dat het allemaal niet zo simpel was, hield dit optimistische geloof in de maakbaarheid van mens en dier decennia lang stand. De principes van operante conditionering werden ook al snel het

achterliggende theoretische kader van waaruit men honden ging trainen en tot op de dag van vandaag traint.

Reinforcers en Punishers

Skinner maakte onderscheid tussen bekrachtigers (*reinforcers*) en correcties/ straffen (*punishers*). Bij beide onderscheidde hij een positieve en een negatieve vorm.

Bij een **positieve bekrachtiger** wordt een prettige prikkel toegediend op het moment dat het dier gewenst gedrag vertoont. Er wordt bijvoorbeeld een lekker koekje gegeven. Omdat het dier graag nog meer lekkere koekjes wil, is de kans groot dat hij het (gewenste) gedrag zal herhalen dat hij vertoonde op het moment dat hij het lekkers kreeg.

Bij een **negatieve bekrachtiger** wordt een nare of pijnlijke prikkel weggenomen, zoals iets dat pijn doet of angst veroorzaakt, op het moment dat het dier gewenste gedrag vertoont. Omdat de opluchting over het verdwijnen van de pijn of het beangstigende groot is en daardoor belonend werkt, is ook hier de kans groot dat het dier het (gewenste) gedrag gaat herhalen dat hij vertoonde op het moment dat de pijn of het akeligs ophield.

Bij een **positieve straf** wordt een akelige of pijnlijke prikkel toegediend op het moment dat het dier ongewenst gedrag vertoont. Skinner gebruikte hiervoor bijna altijd elektrische schokken, maar natuurlijk kan alles dat pijn of angst veroorzaakt ertoe bijdragen dat het (ongewenste) gedrag van dat moment niet meer zo snel wordt herhaald.

Bij een **negatieve straf** wordt juist een prettige prikkel weggenomen, zoals een lekkere bak met eten die de hond aan het verorberen is. Maar ook het beëindigen van iets dat als prettig of leuk wordt ervaren, zoals een spelletje of geaaid worden, is een negatieve straf, die kan bewerkstelligen dat het (ongewenste) gedrag van dat moment zal afnemen.

Wolf

Welke van de vier hierboven genoemde bekrachtigers of straffen men bij training en opvoeding de laatste decennia in Nederland hoofdzakelijk gebruikte en nog gebruikt, hangt sterk af van de visie die men heeft. Globaal bestaan er twee richtingen naast elkaar die elkaar in populariteit afwisselen.

In de ene – overwegend ethologische - visie wordt de hond vooral gezien als een tot hond getransformeerde wolf, die men dan ook moet behandelen en opvoeden als een in een roedel levende wolf. Daarbij denken mensen dat iedere hond de positie van alfa-wolf nastreeft en dat zij zich dus zelf als leider van de roedel moeten opstellen om conflicten te voorkomen. In de training van de hond staan dan ook meestal het leiderschap van de eigenaar en de ondergeschiktheid van de hond centraal. Bij onwilligheid van de hond grijpt men vervolgens al snel naar repressieve middelen, zoals positieve straf om de hond in het gareel te dwingen. In de andere – meer behavioristische - visie wordt de hond vooral gezien als een conditioneerbaar dier, een dier als alle andere, waarvan je het gedrag kunt vormen door het juiste gebruik van de associatieve leerprincipes en het controleren van de omgeving. Welke accenten men daarbij legt kan verschillen en is vaak ingegeven door theoretische overwegingen. Er zijn richtingen waarbij negatieve bekrachtiging of positieve correctie centraal staat en gebruik gemaakt wordt van aversieve middelen, zoals stroombanden. Er zijn ook richtingen waarbij men zweert bij positieve bekrachtiging en –lieft zo min mogelijk – negatieve correctie, terwijl positieve straf als een uiting van onmacht wordt gezien.

Ethologie

In de jaren '70 tot '90 van de vorige eeuw werden in Nederland vrijwel alle trainingen vanuit de hond=wolf visie gegeven. Toonaangevende trainers zoals Martin Gaus en Ruud Haak lieten zich namelijk inspireren door wetenschappers die ethologisch waren geschoold. De ethologie nam natuurlijk gedrag als uitgangspunt en had daarmee een heel andere invalshoek voor training en een heel andere verklaring voor gedrag dan de Amerikaanse behavioristen. Kennis van operante conditionering was bij deze trainers, zoals Martin Gaus, wel degelijk aanwezig, maar stond niet centraal. Er werd wel gepropageerd dat men goed gedrag gelijk met 'braaf' moest belonen en slecht gedrag gelijk snel en hard – met een fikse ruk aan de slipketting – moest corrigeren, maar het vorm geven van gedrag door middel van operante conditionering was geen doel op zich.

Clicker

Het accent verschoof radicaal toen de Amerikaanse zoöloge Karen Pryor begin jaren '90 van de vorige eeuw de clicker introduceerde als hulpmiddel bij de training van honden en vervolgens in Nederland, onder andere door Martin Gaus, werd omarmd. Pryor stond met beide voeten in de Amerikaanse behavioristische traditie en was doorkneed in het operant en klassiek conditioneren. Bovendien betoogde zij, vanuit zowel wetenschappelijke kennis als vanuit haar praktijkervaring in het trainen van dolfijnen – die nogal lastig positief te straffen zijn – dat men met alleen positieve bekrachtiging een hond kon trainen en zijn gedrag kon vormen.

Clickeren werd een ware hype in Nederland en Martin Gaus maakte een radicale ommezwaai door de slipketting in de ban te doen en de clickertraining tot ideale trainingsvorm te verheffen. Toch bracht de clicker door verschillende factoren, waar ik in een volgend artikel op in zal gaan, veel mensen niet wat ze ervan verwachten – een perfect luisterende, probleemloze hond. En daarmee werd weer de weg geopend voor de leiderschapvisie en methoden, die momenteel, onder invloed van de populaire tv-ster Cesar Millan, aan een nieuwe opmars bezig is.

2. De grenzen aan het conditioneren

Vanaf de jaren '90 van de vorige eeuw begon in Nederland de opmars van de behavioristische manier van honden trainen: conditioneren volgens de leerprincipes van klassieke en operante conditionering. Het meest populair werd de clickertraining. Misschien door de enthousiaste manier waarop de clicker werd gepromoot als een soort nieuw magisch 'wondermiddel', waren de verwachtingen van hondeneigenaars die er mee aan de gang gingen hooggespannen. Wellicht te hooggespannen. Want in de praktijk viel het soms behoorlijk tegen. Veel mensen kregen er niet mee wat ze ervan verwachten – een perfect luisterende, probleemloze hond. Daarbij speelden diverse factoren een rol.

Laboratorium

De trainingstechnieken die werden gebruikt, waren vooral geënt op de theorieën en experimenten van de Amerikaanse behavioristen, met name die van B.F. Skinner (1904-1990). Deze experimenten vonden plaats in het laboratorium: een gecontroleerde, beperkte omgeving met weinig prikkels. Hoe de associatie werd gelegd was zorgvuldig georkestreerd. De zogenaamde Skinner-box, die Skinner gebruikte voor zijn experimenten, had een automatisch mechanisme waarbij de beloning of straf onmiddellijk volgde op een bepaalde handeling van het dier: iets dat essentieel bleek te zijn voor het kunnen leggen van een verband tussen de twee.

De omgeving waarin honden doorgaans worden opgevoed en getraind – de gewone wereld – lijkt echter niet op een laboratorium en ook niet op een dolfinarium. Wanneer een hond getraind wordt op een trainingsveldje van een hondenschool te midden van andere, relatief onbekende honden en hun bazen, is de leeromgeving een totaal andere. Er gebeuren immers allemaal dingen om hem heen. Hij ziet andere honden, ziet mensen, ziet hun bewegingen, ziet hun sociale interacties, hoort allerlei geluiden, ruikt van alles.

Open zee

Het is een beetje vergelijkbaar met een rat proberen te leren op een pedaaltje te trappen in een stuk bos met holletjes en struiken, dat bovendien bezaaid ligt met nootjes, worteltjes en lekkere zaadjes en bevolkt wordt door nog wat andere, concurrerende ratten. Of een dolfijn te midden van leuke (of juist vervelende) mannetjes/vrouwjes-dolfijnen proberen te leren door een hoepel te springen in open zee, waar voortdurend smakelijke vissen langs komen zwemmen. De kans dat de hond is afgeleid, het lekkere brokje van de baas totaal niet interessant vindt of andere associaties legt dan de bedoelde is behoorlijk groot.

Snoepautomaat

Even wezenlijk is het verschil tussen een mechanisme dat automatisch een beloning uitkeert – zoals een snoepautomaat waar je een euro in gooit en een Snickers uit rolt - en een baas – een levend wezen - die een clicker bedient. De clicker mag dan zelf wel heel duidelijk, precies en neutraal zijn, de baas die eraan vastzit, is dat meestal niet. Er is inzicht, kennis en een goede techniek voor nodig om een hond iets echt goed te leren. Je moet precies weten wat je doel is en hoe je daar naar toe gaat werken; je moet gelijk zien en begrijpen wanneer je wel moet clicken en wanneer niet; je timing moet perfect zijn. Dat vereist rust en concentratie.

Doorsnee bazen zijn echter zelden zo op alle fronten getalenteerd. Duidelijkheid en precisie zijn vaak ver te zoeken. Mensen staan te hannesen met de clicker, strooien brokjes op verkeerde momenten over de grond, clicken ongeacht of de hond nu wel of niet een stapje in de gewenste richting doet. Ze trainen soms alleen die ene keer in de week op de hondenschool en doen thuis vaak heel andere dingen, die misschien het geleerde in hevige mate ondermijnen. Of ze vergeten het geleerde van tijd tot tijd te blijven belonen, zodat ook de hond steeds slordiger gaat werken of zelfs vergeet wat hij eerder geleerd heeft.

Emoties

Bovendien hebben bazen doorgaans een emotionele band met hun hond. Ze zijn daardoor zelf meestal verre van neutraal. Ze vinden het leuk als hun hond iets goed doet, lachen als hij iets gek doet of raken gefrustreerd of teleurgesteld wanneer hij maar niet schijnt te begrijpen waar ze heen willen. Voor een hond - die zijn baas vaak beter kan 'lezen' dan de baas zijn hond - zijn dergelijke zichtbare emoties net zo belangrijk en misschien wel belangrijker dan de clicker. Zichtbare emoties, zoals frustratie, teleurstelling, boosheid of blijdschap fungeren in het dagelijks leven in de communicatie tussen mensen als primaire bekrachtiger of straf. En aangezien mensen en honden samen geëvolueerd zijn en samen optrekken, is het waarschijnlijk dat daarvoor iets dergelijks geldt.

Belangrijk

Emoties helpen mensen en dieren om positieve of negatieve ervaringen beter te onthouden. Naarmate de emoties sterker zijn, worden de ervaringen vaster, 'tastbaarder', in het geheugen

opgeslagen. Hierdoor worden overlevingskansen van het individu, maar ook van zijn sociale groep, waarschijnlijk vergroot. Immers het onthouden van iets akeligs of prettigs stelt je in staat om het uit de weg te gaan of op te zoeken als dat nodig is. Bij diverse sociaal levende dieren is het vermogen om – dankzij zogenaamde spiegelneuronen – de emoties van groeps- en soortgenoten te begrijpen dan ook goed ontwikkeld. Het lezen en begrijpen van de emoties van anderen maakt het niet alleen gemakkelijker om zonder conflicten met elkaar om te gaan, maar ook om gevaren van buitenaf te traceren. Voor een hond zijn de sociale en emotionele signalen van zijn baas dan ook belangrijk om in de smiezen te houden. Het duidelijk tonen van emoties terwijl je de hond met de clicker traint, kan een hond dan ook in verwarring brengen. Het resultaat kan zijn dat de bedoelde clicker-boodschap minder goed wordt opgepikt of anders uitpakt. Ook het plotseling niet meer tonen van emoties - waardoor de baas ineens anders dan anders doet en een referentiekader voor de hond wegvalt – kan overigens dat effect hebben.

Kunst

Lang niet iedere baas of trainer had echter oog voor ‘stoorzenders’. Velen schreven mislukkingen toe aan het niet goed ‘werken’ van de clickermethode. Ze haakten af en vielen vaak terug op oude, vertrouwde methoden. Anderen, die zowel de valkuilen als de potentie van de clicker zagen, deden – vaak met succes - hun best om hun controle op het proces te verbeteren: een rustige omgeving, een passendere beloning, een verbeterd beloningsschema, een kortere trainingssessie, een betere techniek. Clickeren werd een ‘Kunst’. Opnieuw haakten mensen af die dit alles niet op wilden of konden brengen, omdat zij bijvoorbeeld niet de handigheid of het geduld ervoor hadden. Maar bij degenen die er succes mee hadden werd het geloof in de maakbaarheid van de hond versterkt. Ook de mens is gevoelig voor positieve bekrachtiging!

Verantwoordelijk

Karen Pryor zelf bracht bij haar pleidooi voor het gebruik van positieve bekrachtiging bij het trainen van dieren de nodige, vaak humoristische, nuanceringen aan met betrekking tot de ‘maakbaarheid’ van gedrag. In handen van het grote publiek kwam er echter door de aard van de clickermethode zelf een extra grote nadruk op te liggen.

Doordat de baas/trainer de clicker bediende, verschoof de aandacht van het eigen leervermogen van een dier naar de mens als vormgever van het gedrag van de hond. Deed de hond iets dat niet de bedoeling was, dan lag dat aan de clickeraar zelf. Die had zich af laten leiden door de smeltende blik van de hond, die had iets gezegd op een moment dat hij zijn mond had moeten houden, die had te laat, te vroeg, te veel of helemaal niet geclickt. Benadrukt werd overigens dat het maken van fouten door de clickeraar helemaal niet erg waren: het was gewoon een kwestie van een stapje terug doen en jezelf verbeteren. Daarmee werd de clickeraar desalniettemin wél verantwoordelijk gesteld voor het vormgeven van het gedrag van de hond.

Denktrant

Evenmin, zo werd geheel in de behavioristische denktrant gesteld, was het nodig om je te verdiepen in de vraag waaróm een hond iets (niet) deed. Het gedrag van het dier, inclusief zijn gemoedstoestand, werd gezien als een reactie op hetgeen de clickeraar (fout) deed.

Het overwegend gebruik van maar één van de vier in het vorige deel genoemde leerprincipes, positieve bekrachtiging, ondersteunde deze gedachte impliciet. Wat Skinner in zijn theoretische model in vier keurige, apart toepasbare leerprincipes verdeelde, is namelijk in het gewone leven niet op een dergelijke manier gescheiden. De zintuigen van mensen en dieren worden gebombardeerd door een continue, aan elkaar geregen stroom van prikkels die als neutraal, belonend of straffend ervaren worden. Mens en dier zijn dus onderhevig aan een continu leerproces waarin alle vier de leerprincipes elkaar afwisselen. Doordat de clickeraar zelf echter vooral werkte vanuit het principe van de positieve bekrachtiging, raakte de aandacht op de achtergrond voor het proces, waarbij de hond zelf in het dagelijks leven – ook buiten de clickeraar om - leert door de dingen die hij al dan niet doet of die hem zomaar overkomen.

Genetische (ras)verschillen

In 2001 verscheen het boek “*Dogs. A Startling New Understanding of Canine Origin, Behavior & Evolution*” van de bioloog en (slee)hondentrainer Raymond Coppinger en zijn vrouw Lorna. Het boek, waarin wetenschappelijke kennis, prikkelende hypotheses, opinies, praktijkkennis en - soms hilarische - anecdotes elkaar afwisselen, vestigde terloops de aandacht op nog een ander aspect dat bij de behavioristische wijze van trainen op de achtergrond was geraakt.

De Coppingers vonden dat behavioristische trainers dieren veel te veel over een kam schoren en bovendien geen oog hadden voor genetisch bepaalde (ras)verschillen. Door genetische verschillen, zo stelden zij, kon niet alleen het uiterlijk van (ras)honden totaal verschillen, maar ook de ‘bedrading’ van hun hersenen en de gehaltes aan neurotransmitters. Daarom gingen om fysieke redenen bepaalde gedragingen sommige honden veel gemakkelijker of juist moeilijker af (zoals rennen), maar ook om neuropsychologische, zoals bijvoorbeeld het doodbijten van een prooi. De doorsnee retriever heeft daar bijvoorbeeld aanzienlijk meer moeite mee dan de doorsnee terriër.

Intrinsiek belonend.

De Coppingers wezen erop dat genetisch verankerde (rastypische) gedragingen met training niet of nauwelijks af te leren waren. Net zozeer als het moeilijk, zo niet onmogelijk was om dieren dingen te leren die niet tot hun natuurlijke, genetisch verankerde gedragsrepertoire hoorden.

Nu had Skinner c.s. dat al proefondervindelijk vastgesteld en was Pryor, als zoöloge, er in het geheel niet blind voor. Maar de Coppingers gingen een stapje verder. Zij stelden dat gedrag dat in overeenstemming is met de genetische opmaak van een dier een prettig gevoel geeft. Daarom zijn dieren innerlijk gemotiveerd om omstandigheden op te zoeken waar ze dit gedrag tot uiting kunnen brengen en is het uiten van dat gedrag intrinsiek belonend ofwel zelfbelonend.

Nu was deze gedachte sinds de jaren '70 van de vorige eeuw gemeengoed bij psychologen en biologen, maar de Coppingers stelden fijntjes vast dat er maar zelden van gerept werd in (behavioristisch georiënteerde) trainingsboeken.

Frustraties

Dat is jammer, want vooral wanneer bij de training de intrinsieke motivatie en beloning van de hond zelf in botsing komt met de extrinsieke motivatie en beloning door de trainer, kan er van alles ‘mis’ gaan en ontstaan er frustraties. Bij de baas en vaak ook bij de hond. Voor een

hond die bijvoorbeeld een sterke innerlijke motivatie heeft om achter iets aan te jagen, kan het achter de bal aanrennen en hem pakken een enorme en onmiddellijke intrinsieke beloning zijn, waardoor de kans - volgens de principes van operante conditionering – dat dit gedrag wordt herhaald heel groot is. Daarom is het vele malen moeilijker om zo'n hond te leren om te blijven zitten terwijl een bal voorbij rolt, dan om hem te leren die te pakken. Om de hond te leren te blijven zitten zal je dus – als je alleen met positieve bekrachtiging werkt - gebruik moeten maken van een extrinsieke motivatie en beloning die minimaal vergelijkbaar of liever nog sterker is dan de intrinsieke van de hond. Want hoe vaker de hond de bal toch pakt, hoe lastiger het door dit zelfbelonende aspect wordt om hem te motiveren tot blijven zitten.

Stukje worst

Niet voor niets klagen mensen die gepassioneerde werkhonden (jachthonden, pakwerkhonden) hebben met een hoge motivatie tot jagen dat zij hun hond niet kunnen controleren of afremmen met behulp van een clicker en een stukje worst. Honden die gefocust zijn op het proberen te pakken van een 'prooi' en stijf staan van de adrenaline zijn vaak niet (meer) geïnteresseerd in voer. Meestal is ook de hele baas dan buiten beeld. De extrinsieke beloning staat niet in verhouding tot de intrinsieke. Een negatieve straf, zoals het wegpakken van de 'prooi' voordat de hond deze kan pakken, is dan vaak veel effectiever.

Helaas grijpen die mensen echter nogal eens naar de tegenpool van de clicker, de stroomband waarmee ze de hond gaan positief straffen. Daarmee lijkt het soms net of je honden iets beter kunt leren. Dat is niet zo gek, want pijn is nu eenmaal vaak moeilijker te negeren voor een hond en ook minder vrijblijvend dan het mislopen van een stukje worst. De kans dat de hond zijn ingezette zelfbelonende gedrag onderbreekt is dus groot. Dat wil echter niet zeggen dat de hond beter begrijpt en leert te doen wat de baas voor ogen heeft.

Trauma

De angst en stress die het gevolg kunnen zijn van pijn en schrik blokkeren het vermogen om na te denken en andere, nieuwe dingen actief te leren. Wel legt de hond verband tussen de pijn en iets dat hij op dat zelfde moment ziet, hoort of ruikt. Daarmee is niet gezegd dat de door de baas uit trainingsoogpunt gewenste associatie wordt gelegd. Het kan – overigens net zoals bij de clicker - ook iets heel anders zijn. Verkeerd gelegde associaties kunnen ook hier dus een volledig averechts effect hebben.

Alleen zijn – anders dan bij de clicker - de gevolgen veel ingrijpender. De nare ervaring en bijbehorende emoties kunnen zo heftig zijn, dat een gevoelige hond er een trauma aan overhoudt. Het is dus meestal niet zo dat je, zoals bij een verkeerde click, gemakkelijk teruggaat naar het punt waarop het allemaal nog goed ging. Bij het ervaren van pijn, angst en stress worden andere hersengebieden geactiveerd en andere verbindingen gemaakt, dan bij het ervaren van iets prettigs.

Bovendien associeert de hond de stroomband, zo blijkt uit onderzoek, met degene die het apparaatje bedient. Echter, waar de associatie van de baas met de clicker gepaard gaat met een positieve emotie – leuk, lekkers -, gaat de associatie van de baas/trainer met de stroomband gepaard met angst. Al met al kan er bij het conditioneren met stroom veel 'misgaan' waardoor er soms maanden of zelfs jaren niets meer met een hond op trainingsgebied aan te vangen is. Dat is nog eens je doel voorbijschieten.

Afstemmen

Er is uit wetenschappelijke hoek veel kritiek gekomen op de behavioristische stelling dat het geen zin heeft of niet nodig is om je te verdiepen in het innerlijk leven - redematies, herinneringen, motivaties, emoties, gevoelens- van een dier als je het iets wilt leren of zijn gedrag wilt verklaren. Er zijn vergelijkingen getrokken met computers en met auto's: als het ding rijdt, is dat prima, maar als je hem niet meer aan de praat krijgt of als je hem wilt verbeteren, is het toch wel zinnig om te weten wat er onder de motorkap zit. Het is kritiek die veel trainers zich ter harte hebben genomen, maar die in de dagelijkse praktijk vaak nog zijn uitwerking mist.

In de tijd dat Skinner zijn onderzoek deed en Karen Pryor haar boeken schreef, was het innerlijk leven van mens en dier nog onzichtbaar. Dankzij de snelle ontwikkeling van genetica en hersenonderzoek met behulp van functionele MRI-scans, wordt er steeds meer zichtbaar wat er zich inwendig afspeelt. Daardoor weten we steeds beter wat er aan de basis staat van gedrag, ook al is dat nog maar een tipje van de sluier.

Het gedrag van ieder mens, van ieder dier komt voort uit de voortdurende wisselwerking tussen zijn genetische opmaak (*nature*) en de voortdurende feedback die hij krijgt van alles uit zijn omgeving (*nurture*). Juist door je te verdiepen in de persoonlijkheid van je hond, in de eigenschappen en emoties die hem maken tot wat hij is, kun je de training daaraan complementair maken. Het wordt een stuk gemakkelijker als je je training afstemt op zijn voorkeursgedrag; als je begrijpt waarom sommige dingen moeilijk voor hem zijn en andere dingen gemakkelijk. Het kan je ook de rust geven te weten dat zijn maakbaarheid maar beperkt is; dat hij bepaalde dingen nooit zal leren en dat dit niet allemaal aan jou ligt. Dat voorkomt teleurstellingen en grijpen naar trainingsmethoden waar de hond niet blijer van wordt.

Thorndikes puzzle box is in een stukje uit een speelfilm over hem te zien op youtube:
<http://www.youtube.com/watch?v=BDujDOLre-8>